

‘LAAT ONS BEGINNEN MET DE KINDEREN’.

Over Paul Robin, Francisco Ferrer, Célestin Freinet en Ferdinand Domela Nieuwenhuis.

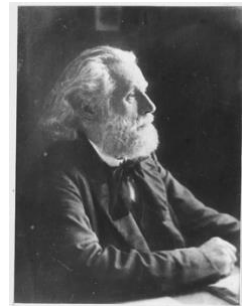
Jimke Nicolai www.levendleren.nl

Raad de auteur van dit citaat:

‘Laat ons beginnen met de kinderen. In plaats van het gevoel van vrijheid, dat gemeen is aan alle wezens, te onderdrukken, moeten wij het aanmoedigen. Laat ons vooral niet alle vrijheid bannen uit de opvoeding, uit de school of waar ook elders. De meester of liever de gids van het kind zal geen lesgeven aan zijn leerlingen in de eigenlijke zin van het woord, zijn tussenkomst zal geen ander doel hebben dan om de omstandigheden zo te maken dat zij de opmerkingen van het kind vergemakkelijken of om op te passen voor enige vragen dat het niet verdwaaft.’

Een uitspraak die niet zou misstaan op de prachtige site van NIVOZ, het Nederlands Instituut voor Onderwijs en Opvoedingszaken, de vrijplaats voor onderwijsprofessionals. Maar het citaat is afkomstig uit een lezing over de rechten van het kind die Ferdinand Domela Nieuwenhuis, de vrijdenker, anarchist, in 1899 in Parijs verzorgde.

‘Voor en boven alle dingen moet men voor het kind proclameren het recht om te denken, om zich vrij uit te spreken, om te twijfelen, om zijn eigen mening te hebben en ook om in verzet te komen. ...’ (Nieuwenhuis, 1899).

In Heerenveen, het grote dorp naast het kleine Nij Beets waar ik woon, is aan deze voorman van het socialisme, en later anarchist een museum gewijd: Het Ferdinand Domela Nieuwenhuis Museum. Niet voor niets op deze plek: Domela Nieuwenhuis was de politieke belangenbehartiger in de Tweede Kamer van de in armoede levende veenarbeiders in deze regio. Us ferlosser (onze verlosser) werd hij hier genoemd. Zijn betekenis reikte echter veel verder dan de Nederlandse politiek.

In het museum is o.a. de werkkamer van Nieuwenhuis ingericht. En tijdens een bezoek valt mijn oog op een portretfoto links van de secretaire in deze kamer. He... die foto ken ik ergens van?! Ik lees in de museum gids: Francesco Ferrer? Dat moet toch Francisco zijn? Francisco Ferrer, die van de Moderne School, waar Freinet, mijn grote onderwijsheld, zijn *L'École Moderne* aan ontleende?

In dit artikel geen uitgebreid antwoord op de vraag wat Ferrer in de studeerkamer van Domela te zoeken heeft, maar wel een onderzoek naar de positie van Ferrer in de pedagogie van Freinet. Daarbij ga ik als Fries met best wel anarchistische sympathieën niet de connectie Ferrer en Nieuwenhuis uit de weg. Een interessant zijspoor. Het blijkt dat ze elkaar hebben ontmoet op een internationaal congres van de vrijdenkers in Rome. Nieuwenhuis speelde een belangrijke rol in de vrijdenkersvereniging. Als Ferrer in 1909 wordt geëxecuteerd, protesteert Nieuwenhuis daar in verschillende pamfletten tegen. Zijn eerbetoon aan Ferrer wordt onder andere zichtbaar in de foto in zijn studeerkamer. Ook hij werd geraakt.

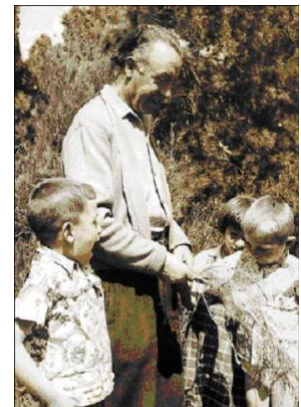

Contact tussen Freinet en Nieuwenhuis ligt niet voor de hand: Domela Nieuwenhuis stierf in 1919. Freinet was toen nog herstellende van zijn verwondingen opgedaan in de loopgraven van Noord-Frankrijk: de Eerste Wereldoorlog was net voorbij. (Zie *Freinet, Geraakt*) In 1920 startte Célestin Freinet zijn loopbaan als onderwijzer in Bar-sur-Loup.

Overigens...contact tussen Ferrer en Freinet is ook niet opportuun: Francisco Ferrer leefde in Spanje en werd vermoord in 1909. Célestin Freinet, groeide op in een klein dorpje in de Alpes Maritime in Zuid-Frankrijk en was toen 13 jaar... hij begint in oktober 1912 aan de Normaalschool voor Onderwijzers in Nice. Zijn 'LIO-stage' wordt een paar jaren daarna afgebroken met een bijna funeste tocht naar de loopgraven. Dus geen fysieke ontmoetingen of briefwisselingen, maar er zijn raakvlakken!

Freinet ontwikkelde na de revalidatie zijn pedagogie 'proefondervindelijk' vanuit zijn werk met de kinderen. Eerst in het dorpsschooltje van Bar-sur-Loup, toen een periode in Saint Paul en daarna op zijn 'echte' freinetschool in Vence. Samen met zijn vrouw Elise en collega's en in dialoog met andere onderwijsvernieuwers werkte hij de freinetpedagogie uit. (Zie *Barré 1995*).

In de visie van Freinet zijn volgens Jan Devos twee sporen zichtbaar: de ene is zijn maatschappelijke, politieke betrokkenheid met het lot van de arme klasse, de andere is zijn visie op de ontwikkeling van de mens. De laatste is samen te vatten met: gebruik je gezonde verstand en neem kinderen, hun omgeving, de natuur en jezelf serieus. Er is behoefte aan een nieuwe school waarbij het leven van de kinderen centraal komt te staan in plaats van de 'dode kennis' die in het traditionele onderwijs wordt onderwezen. Kinderen raken gedemotiveerd. En als de school daar niets mee doet wordt de kloof alleen maar dieper. (Devos, 2013)

In *Pedagogie van het Werk* waarschuwt Freinet door de oude herder Matthieu (zijn alter ego) in gesprek te laten gaan met mijnheer en mevrouw Long, onderwijzersechtpaar van een traditionele school.

'Uw leerlingen hebben zojuist hun sombere en vuile, maar warme en levendige keuken verlaten; hun versleten schoenen dragen nog steeds de geur mee van de stal waar ze de kalfjes moesten laten drinken; hun kleren ruiken naar stro en muf hout... Bij de fontein hebben ze liefdevol het ezelsveulen geknuffeld dat impulsief achter de schapen was aangegaan. Voor de leerlingen over de drempel van uw klas stappen, werpen ze nog een laatste spijtige blik op een kleine kudde schapen die met hun lammeren naar het veld trekken. Wat zouden ze graag met een knapzak over de schouder en een stok in de hand met de herder meegaan!

Maar de deur valt achter hen dicht en binnen deze muren, vakkundig bekleed met kaarten en borden, predikt u een levensles die hen vreemd, ja onverschillig is. U draagt hen op teksten te lezen die ver van hun levende bezigheden af staan. U probeert les te geven en voelt dat u over de hoofden van de leerlingen heenpraat. U weet hen maar zelden te pakken en te boeien.

Hebt u wel eens geprobeerd erachter te komen waarom uw leerlingen zo vaak afgeleid zijn? Een kraaiende haan, een voorbij stappende ezel in de straat, een gieter die langs de ijzeren staven van de fontein schraapt, een wolk die voor de zon langs schuift en het lokaal opeens verduistert

– en meteen is de betovering die u probeert op te roepen, doorbroken... Het levenssap stroomt al niet meer door uw school, en wat u ook doet, het levert alleen maar verschrompelde en uitgedroogde vruchten op. U kunt uw verhalen nog zo mooi en spannend vertellen als u wilt, of de kleintjes inpalmen met spelletjes, plaatjes, liedjes, film, het is allemaal vergeefse moeite als u het sap niet vindt!... En dat sap borrelt niet op uit uw onderwijswetenschap, maar heeft zijn bron in de oude sombere keuken ...' (Freinet, *Pedagogie van het Werk* pg. 87)

Freinet werkte niet vanuit een papieren, theoretisch construct. Er werden in zijn onderwijspraktijk technieken ontwikkeld, die pasten bij de visie. Om die freinettechnieken zo optimaal mogelijk toe te kunnen passen werden materialen ontworpen. Altijd in samenwerking met collega's. De meest bekende freinettechniek is het Werken met de Vrije Tekst. Kinderen schrijven bijna dagelijks teksten, die teksten worden geredigeerd, geïllustreerd, gedrukt en uitgegeven. En tijdens dat proces wordt gewerkt aan taalbeschouwing, illustratietechnieken, verspreiding... En die activiteiten worden weer versterkt met nieuwe technieken: de schoolcorrespondentie, de klassenvergadering, de studie, de vrije expressie, de klassenkas... van het een komt het ander. (Freinet, *De Vrije Tekst en Tans, Werken met vrije teksten*)

Francisco Ferrer (1859 – 1909) richtte 1901 in Barcelona 'de Moderne School' Escuela Moderna op. Daar ging wel een en ander aan vooraf: hij was door de Spaanse regering verbannen naar Parijs toen bleek dat hij politieke vluchtelingen de Franse grens over had geholpen en had meegewerkt om een coup voor te bereiden. In Parijs werd Ferrer leraar Spaans en raakte hij geïnteresseerd in het onderwijs.

Hij werd daarbij geïnspireerd door de ideeën van Paul Robin. Deze Franse pedagoog, onderwijzer werd in 1880 directeur van een weeshuis met een onderwijsafdeling in Cempuis (ten noorden van Parijs). Robin werkte met gemengde groepen jongens en meisjes, jong en oud door elkaar. Hij werd daarbij ongenueanceerd kritisch gevolgd door de Kerk en vaak werd zijn werk in een kwaad daglicht gesteld.

Maar de school floreerde en de kinderen genoten: er werd gewerkt in een soort huiskamer setting. Kinderen waren (mede) verantwoordelijk voor de inrichting en het onderhoud. De ouderen hielpen de kleintjes, en er was veel aandacht voor rust en reinheid. Er werden frequent (meerdaagse) uitstapjes en buurtwandelingen gehouden. En er werden 'werkhoeken' georganiseerd om praktische vaardigheden en technieken te leren; het ging zowel om handvaardigheid als vaardigheden op het gebied van waarnemen en onderzoek. Kinderen bedachten en kozen de workshops, die in een carrousel-model werden georganiseerd op basis van belangstelling. Ze werden daarbij begeleid door deskundige medeleerlingen, meewerk-ouders, leraren, de directeur. Voorbeelden van dergelijke activiteiten: lithografie, typen, boekbinden, drukken. Maar er was daarnaast ook aandacht voor de schoolvakken. Er werd echter geen strak leerplan gevolgd waarin vooraf alles al gepland was. Levend leren stond centraal: levend rekenen, levend taalonderwijs, lezen en schrijven niet gescheiden van elkaar, En die activiteiten konden zowel binnen als buiten plaatsvinden. Daarnaast was er voor kinderen 'Vrij Keuzewerk'. Dat was heel belangrijk in de ogen van Robin:

‘Het komt overeen met de vrije uren voor kinderen thuis. Op die momenten kan de begeleider de voorkeuren van de kinderen bestuderen en hen aanmoedigen en corrigeren. Het is dan dat de leerlingen hun gevoel voor wetenschappen, beroepen, verschillende prestaties kunnen ontwikkelen en zich vrij en optimaal kunnen wijden aan welke specifieke interesses ze ook hebben: fotografie, schilderen, beeldhouwkunst, muziek’ (Victor Acker pg. 29, vertaald JN)

Van 1880 tot 1894 bestond deze allesbehalve waardenvrije instelling, maar helaas is er nooit veel gedaan met de successen die Robin en zijn team bereikten. Hij werd ordinair, onterecht ontslagen... Zijn ideeën waren te revolutionair, te modern. Maar niet voor Ferrer! En ook niet voor Freinet zoals nog zal blijken.

Een erfenis van een Franse vrouw die Ferrer in het Spaans bijles had gegeven en die overtuigd was van zijn ideeën maakte het hem mogelijk terug te keren naar Barcelona en daar zijn Moderne School te stichten. De ideeën van Robin vinden we daarin deels terug.

Een paar kenmerken van de onderwijsaanpak die werd gevolgd op De Escuela Moderna:

1 Aan de praktijk en levensechte ervaring wordt meer waarde gehecht dan aan de theorie. Reizen en uitstapjes leveren meer op dan lessen en lezingen. De leerlingen trekken er dan ook vaak op uit om fabrieken, musea, parken te bezoeken.

2 De kinderen krijgen de vrijheid en het vertrouwen om hun eigen onderwijs in te richten. Kinderen zijn vrij om deel te nemen aan het onderwijs. Ze maken hun eigen werkplannen.

3 Er wordt gebruikgemaakt van eigen lesmateriaal. Dan ben je minder afhankelijk van de Kerk en de kapitalisten. Ferrer kocht een drukpers om lesmateriaal en boeken te maken voor de kinderen. De leerboeken van de Moderne School namen standpunten in tegen het kapitalisme, de staat en het leger.

4 Met de drukpers werd een eigen ‘schoolkrant’ met nieuws van de school en artikelen van vooraanstaande libertaire schrijvers gedrukt.

5 De kinderen werden behandeld met liefde en warmte. Geef geen straf! Ook geen beloning! Want met beide werkwijzen neem je kinderen niet serieus: je bedriegt ze. Op De Moderne School was geen plaats voor cijfers. Ook niet voor lijfstraf (hetgeen toen gangbaar was).

6 Onderwijs kan de maatschappij veranderen. Ban de invloed van Kerk en het kapitalisme uit het onderwijs. Er zijn wel verplichte domeinen in het onderwijsprogramma: lessen in sociale rechtvaardigheid, gelijkheid en vrijheid. In deze lessen stond respect voor anderen centraal. Het was een mix van sociale vorming, vredesonderwijs en burgerschapsvorming avant la lettre.

7 Voor de leraren was het devies: durf het experiment aan te gaan! Kinderen doen dat dan ook en raken gemotiveerd. De Escuela Moderna bood onderdak aan een school om leraren op te leiden.

Het aantal Moderne Scholen groeide snel. Het doel van Ferrer was om jonge mensen verder te leren kijken dan de dogma's die de Kerk voorstond. De Moderne school was een pleidooi voor

onafhankelijk denken! Maar dat werd hem niet in dank afgenomen. Het succes duurde niet lang: in 1909 breken anarchistische opstanden uit in Barcelona. Ferrer wordt opnieuw gearresteerd op onduidelijke beschuldigingen van betrokkenheid bij deze revolutie. Zonder dat hij de mogelijkheid krijgt zich te verdedigen en zijn onschuld te bewijzen wordt hij door een militair tribunaal ter dood veroordeeld en geëxecuteerd. Zijn laatste woorden zijn: *Ik ben onschuldig. Leve de Moderne School!*

Ferrer zijn Moderne School werd na zijn dood 'meegenomen' naar Amerika. De Ferrer Association werd opgericht. Er werden Moderne Scholen gesticht, anarchistisch van opzet, vrijheid van denken stond centraal. Er waren geen strakke leerplannen. Er was echter minder aandacht voor de ontwikkeling van de aanpak van Ferrer dan voor het herdenken van zijn verleden. De scholen hadden het zwaar door personeelsverloop en de gebouwen waren slecht. In 1953 sloot de laatste school.

Freinet heeft Ferrer niet persoonlijk gekend, maar was zeker wel op de hoogte van zijn levensgeschiedenis en zijn ideeën. In Barcelona en omgeving waren freinetwerkers actief en tijdens de Spaanse burgeroorlog van 1936-1939 zijn er verschillende Spaanse immigranten bureaus van de Freinetschool in Vence. Zij hebben op De Moderne School van Ferrer gezeten. Daar zal over gesproken zijn. In 1939 neemt Freinet afstand van de toevoeging 'nieuw' voor de freinetscholen. Hij noemt de freinetschool vanaf dan een moderne school. Modern in de zin van bij de tijd. Hij voegt er wel aan toe dat het in dit geval de Franse Moderne School betreft: de Moderne school is actueel, maar heeft zeker ook wortels met de omgeving, het land waarin deze functioneert. De naam van de freinetbeweging wordt vanaf dan: ICEM, Institut Coopératif

de l'Ecole Moderne. In 1945 verschijnt *De Moderne School Française*, waarin Freinet het schoolconcept uitwerkt. (Barré)

Freinet haalde zijn ideeën daar waar de honing het zoetst was: hij las veel, zo ook uit Cempuis, het boek waarin Gabriel Giroud het onderwijs van Paul Robin beschreef. Het werken met de drukpers, de buurtwandeling, levend rekenen, werken in ateliers... alles komt terug in *De Moderne School*. Bovendien schreef Husson in 1949 een publicatie in de BENP (*Brochures d'Education Nouvelle Populaire, een uitgavenreeks van de ICEM onder leiding van Freinet*) over Paul Robin. De overeenkomsten tussen Robin en Ferrer zullen Freinet zeker niet ontgaan zijn.

Kortom... er is niet veel nieuws onder de zon! Als we de lezing van Domela Nieuwenhuis uit 1899 nog eens lezen en napluizen op de bronnen die hij gebruikt komen we ook daar de school van Cempuis, gesticht door Robin, als voorbeeld tegen.

Dat leidt wel tot de vraag: hoe modern is dat moderne onderwijs dan? Is het duurzaam, nog telkens bruikbaar in deze 'moderne' tijd?

Je zou een antwoord af kunnen lezen aan het sterk groeiend aantal Freinetscholen in Nederlandstalig België en Nederland. Of aan de belangstelling die er is voor 'technieken' vanuit het onderwijs voor de klassenvergadering, de buurtwandeling en het werken met vrije tekst. Maar wellicht is het beter deze vraag de komende jaren mee te nemen in de belichting op actuele vraagstukken waar het onderwijs mee worstelt: gebrek aan motivatie, betrokkenheid, welbevinden, engagement, geluk, diepgang, vaak leidend tot slechte resultaten bijvoorbeeld op het gebied van lees- en schrijfonderwijs en een groot aantal thuiszitters.

Robin, Ferrer, Freinet en veel andere traditionele vernieuwers hebben iets te bieden! '*Laat ons beginnen met de kinderen*'.

Voor dit artikel zijn deze bronnen interessant:

Acker, V., *The French Educator Célestin Freinet, (1896-1996)* Plymouth, 2007

Altena B., e.a. *MuseumGIDS Ferdinand Domela Nieuwenhuis Museum*, Heerenveen, 2000

Arens, J., e.a. *Buurtwandelingen, Wat gebeurt er bij jou?* Enschede, 2019

Barré, M., *Célestin Freinet, een pedagoog voor onze tijd, 1995/1996* (Vertaling R. Broersma), Valthe, 2006

Devos, J., *De visie van Freinet* Antwerpen/Apeldoorn, 2013

Freinet, C., *De Moderne School*, 1945 (Vertaling R. Broersma), Valthe, 2009

Freinet, C., *Geraakt! Frontsoldaat in de Eerste Wereldoorlog*, 1920, 1958 (Vertaling R. Broersma), Valthe, 2010

Freinet, C., *De vrije tekst 1960*, (Vertaling R. Broersma), Nij Beets, 2013

Freinet, C., *Pedagogie van het Werk*, 1968 (Vertaling R. Broersma), Nij Beets, 2014

Goedknegt, J., en Nicolai, J., *Mee eens! De klassenvergadering als proeftuin voor burgerschap*. Nij Beets, 2014

Nieuwenhuis, F.D., *De libertaire opvoeding*, 1899 L. De Boer, Amsterdam (brochure)

Tans, J., *Werken met vrije teksten*, Nij Beets, 2013

Daarnaast werden vooral over Ferrer internetbronnen geraadpleegd. Onder andere

https://en.wikipedia.org/wiki/Ferrer_movement

BEGINNEN BIJ DE KINDEREN!

